

IZVJEŠTAVANJE *GLASA CRNOGORCA* O OSNIVANJU KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA

Nataša RUŽIĆ
Fakultet političkih nauka – Univerzitet Crne Gore
Podgorica, Crna Gora
Vladan LALOVIĆ
Podgorica, Crna Gora

UDK: 070(497.1)“1918/1919“
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 15. veljače 2016.

U ovom radu autori su prikazali ulogu službenih novina *Glas Crnogorca* u informiranju javnosti i formiranju javnog mišljenja pri osnivanju Kraljevine SHS. Na osnovi analize sadržaja glasila, u razdoblju od kolovoza 1918. do veljače 1919. godine, došli smo do zaključka da je kralj Nikola I. uspješno koristio spomenuti tjednik u cilju širenja svojih političkih stavova i ideja, ali i borbe protiv političkih protivnika, okupljenih u Odboru za ujedinjenje na čelu s Andrijom Radovićem. Crnogorski vladar podržavao je ideju osnivanja Kraljevine SHS, istovremeno se zalažući da Crna Gora uđe u ovu zajednicu kao nezavisna država.

Ključne riječi: Kraljevina SHS, kralj Nikola I, *Glas Crnogorca*, ujedinjenje, Andrija Radović, crnogorski suverenitet.

1. UVOD

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca je osnovana 1. prosinca 1918. godine. U procesu njezina osnivanja važnu ulogu u informiranju građana u Crnoj Gori imao je tjednik *Glas Crnogorca*. Kroz spomenute novine kralj Nikola I. obavještavao je građane o unutarnjopolitičkim događanjima, kao i najvažnijim događajima iz područja međunarodne politike. *Glas Crnogorca* bio je službeno glasilo Kraljevine Crne Gore putem kojeg je crnogorski vladar formirao javno mišljenje. Upravo iz tog razloga ćemo u ovom radu prikazati i ocijeniti ulogu novina *Glas Crnogorca* u informiranju građana o prijelomnim trenucima u crnogorskoj povijesti. Osnovna hipoteza rada je da je Crna Gora podržavala osnivanje Kraljevine SHS, istovremeno se zalažući da uđe u konfederaciju kao ravnopravni član. Pomoćna hipoteza je da je *Glas Crnogorca* poštovao profesionalne standarde pri izvještavanju o osnivanju Kraljevine SHS. U cilju dokazivanja hipoteze služili smo se metodom analize sadržaja, odnosno analizirat ćemo način izvještavanja tjednika o procesu osnivanja Kraljevine SHS. Točnije, utvrdit ćemo tematiku, žanrove, izvore na koje su se autori oslanjali pri pisanju tekstova, kao

i autorstvo teksta. Kroz spomenute varijable saznat ćemo je li *Glas Crnogorca* poštovao profesionalne standarde izvještavanja. Je li tjednik služio kao sredstvo propagande Kraljevine Crne Gore, točnije kralja Nikole I., ili je zaista imao za cilj podizanje razine informiranosti o važnim pitanjima za Crnu Goru?

Aktivnosti na rješenu jugoslavenskog pitanja intenzivirane su tijekom 1917. godine. Međutim, po pitanju ustrojstva buduće jugoslavenske državne zajednice postojali su različiti stavovi iz kojih su se emanirale tri političke struje s različitim ciljevima. Prvu su činili članovi srbijanske vlade u egzilu na Krfu na čelu s Nikolom Pašićem, koji su snažno zastupali unitarni, centralistički koncept države pod patronatom Srbije te kojoj bi Slovenci i Hrvati jednostavno pristupili. Drugu grupaciju pod imenom *Jugoslavenski odbor* činilo je političko tijelo hrvatskih, slovenskih i srpskih političara i emigranata s prostora nekadašnje Austro-Ugarske na čelu s predsjednikom Antom Trumbićem, koji je službeno osnovan 30. travnja 1915. godine u Parizu. *Jugoslavenski odbor* je iz svog glavnog sjedišta u Londonu vršio propagandu za ujedinjenje južnoslavenskih zemalja. Treća grupacija bila je okupljena oko *Jugoslavenskog kluba* sastavljenog od slovenskih, hrvatskih i srpskih narodnih poslanika u Carevinskom vijeću, parlamentu austrijskog dijela dvojne monarhije, pod predsjedavanjem Slovenca Antona Korošeca. Oni su zastupali stav da rješenje jugoslavenskog pitanja treba pronaći u okviru reformirane Habsburške Monarhije. Shodno svom političkom stajalištu, članovi *Jugoslavenskog kluba* donijeli su *Majsku (Svibanjsku ili Bečku) deklaraciju* koju je pročitao dr. Korošec 30. svibnja 1917. godine u Carevinskom vijeću u Beču. Ovom programatskom izjavom zahtijevalo se „na temelju nacionalnog principa i hrvatskog državnog prava ujedinjenje svih zemalja Monarhije” u kojima „žive Slovenci, Hrvati i Srbi”.¹ Kako su se stvari ubrzano odvijale nagovještavajući skori kraj Austro-Ugarske Monarhije, *Deklaracija* je postala politički nesvrshodna i zastarjela, pa je *Jugoslavenski klub* već početkom 1918. godine otkazao lojalnost bečkom dvoru.²

U međuvremenu je srbijanska vlada, na čelu s agilnim Nikolom Pašićem, neumorno uvjeravala saveznike da su Srbi, Hrvati i Slovenci „jedan troimeni narod” i da žele ujedinjenje. Oni su u tu svrhu, zajedno s *Jugoslavenskim odborom* koji je predstavljao Južne Slavene u Habsburškoj Monarhiji, organizirali konferenciju na Krfu od 5. lipnja do 27. srpnja 1917. godine. Ona je rezultirala donošenjem poznate *Krfske deklaracije*, dokumenta propagandno-manifestnog karaktera, kojom su definirani principi uređenja buduće države.³

¹ Mari ŽANIN-ČALIĆ, *Istorija Jugoslavije u 20 veku*, Clio, Beograd, 2013., 96.

² M. ŽANIN-ČALIĆ, *Istorija Jugoslavije u 20 veku*, 96.

³ Živko M. ANDRIJAŠEVIĆ i Šerbo RASTODER, *Istorija Crne Gore od najstarijih vremena do 2003*, Centar za iseljenike Crne Gore, Podgorica, 2006., 301.

Ovom prilikom obje strane napravile su bitne ustupke. Ipak je usvojeno temeljno polazište da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod koji na osnovi načela samoopredjeljenja ima pravo i volju ujediniti se u buduću nacionalnu državu. Nova država bila bi demokratska, parlamentarna monarhija na čelu s dinastijom Karadorđević. Međutim, ovaj dokument koji su potpisali predsjednik vlade Srbije Nikola Pašić i Ante Trumbić kao predsjednik *Jugoslavenskog odbora* nije definirao karakter ustavnog uređenja buduće države. Dvije strane odgodile su raspravu o pitanju federacije za koju su se zalagali Hrvati i Slovenci ili unitarne države koju je zastupao Nikola Pašić u ime službene Srbije. Ovo važno pitanje ostalo je neriješeno dok je predsjedniku *Jugoslavenskog odbora*, dr. Trumbiću, ostalo malo iluzija kako Srbi gledaju na proces ujedinjenja.⁴

Pašićeva politika imala je dva lica: javno, proklamirano kroz dokument *Krfske deklaracije* od čije se koncepcije potajno udaljavala, i tajno, gdje je iza kulisa uvjeravao saveznike da ne priznaju Trumbićev *Jugoslavenski odbor* kao glas Južnih Slavena iz Austro-Ugarske. Na to ukazuje i Pašićeva neskrivena izjava, koji je u listopadu u Londonu, pri samom kraju rata, u susretu s Wickhamom Steedom rekao da je „Srbija oslobodila Južne Slavene od Austro-Ugarske”, da je „Krfska deklaracija bila namijenjena samo propagandi” te da će “Srbija imati vlast nad bilo kakvom novom državom”⁵

U Zagrebu je 29. studenoga 1918. godine Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba proglasilo nezavisnost od Austro-Ugarske i donijelo odluku o osnivanju Države Slovenaca Hrvata i Srba od zemalja u sklopu Habsburške Monarhije. Među njima nije postojao jedinstven stav. Jedni su preferirali zasebnu državu Južnih Slavena. Uvjerljivo najveći broj Srba težio je priključenju Srbiji, dok je znatan dio Hrvata želio samostalnu Hrvatsku. Trumbićev krug bio je skloniji federaciji. Na Nikolu Pašića su saveznici izvršili pritisak da uđe u koalicijsku vladu s Antom Trumbićem i predstavnicima Narodnog vijeća u Zagrebu u drugom tjednu studenoga. Kako Pašić to nije iskreno želio, činio je sve da pokušaj propadne. Stanje na terenu išlo je na ruku njegovim planovima jer je srpska vojska prodrla na austrijski teritorij i već u studenome ušla u Hrvatsku i Sloveniju. Narodno vijeće u Zagrebu nije raspolagalo vojnim snagama dok se javni red i mir sve više urušavao. Pokrenute su demonstracije na kojima su prosvjednici tražili neodgodivo ujedinjenje sa Srbijom, što je 25. studenoga Narodno vijeće i odlučilo. Delegacija Narodnog vijeća prenijela je tu odluku

⁴ Margaret MACMILLAN, *Mirotnorci, šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008., 157.

⁵ M. MACMILLAN, *Mirotnorci, šest mjeseci koji su promijenili svijet*, 157.

prijestolonasljedniku Aleksandru i 1. prosinca 1918. godine prisustvovala proglašenju Kraljevine SHS.⁶

Problemi i neslaganja od samog su početka pratili novostvorenu državu. Opterećena unutrašnjim suprotnostima i interesima, ova je zajednica više ličila na „nelagodan brak” naroda različitih po svojoj povijesnoj sudbini, religijskoj pripadnosti i kulturi, što ju je postupno slabilo i vodilo njezinu raspadu.⁷

2. POLITIČKE PRILIKE U CRNOJ GORI OD KRAJA XIX. STOLJEĆA DO OSNIVANJA KRALJEVINE SHS

Još od osamdesetih godina XIX. stoljeća mladi crnogorski školarci odlazili su u Srbiju na školovanje, gdje su bili podložni utjecaju srpske imperijalne ideologije i asimilatorskih težnji kroz koje su se još od kneza Mihaila počele ispoljavati otvorene tendencije pripojenja Crne Gore Srbiji.⁸ Po povratku u Crnu Goru oni su propagirali srpsku političku misao koja je bila u opreci sa službenom politikom dvora i crnogorskog režima. Ipak su bili relativno malobrojni i nisu uspjeli proširiti veliki utjecaj u narodu jer ih je u tome sprječavao i osobni interes, pa su mnogi među njima početkom XX. stoljeća promijenili svoje ideološke stavove i pozicije te čak postali najsnažniji oslonac režima kneza Nikole, kad je narodni pokret u Crnoj Gori postajao sve snažniji.⁹

Ovo razdoblje obilježio je znatan ekonomski razvoj društva koji je potaknuo kulturnu emancipaciju i prosvjetno uzdizanje širih narodnih masa. U urbanim sredinama uzdizao se novi građanski sloj kojemu je model autoritarne vladavine crnogorskog kneza sve više bio preprekom prema daljnjem jačanju, što je neminovno vodilo međusobnom sukobu interesa. Kraljevi su protivnici u početku oprezno i prikriveno vodili kampanju protiv njega, da bi ga kasnije sve žešće i otvorenije napadali kao glavnog kočničara modernog razvoja i napretka crnogorskog društva. S prodorom talijanskog kapitala dolazi do ubrzane industrijalizacije zemlje i širenja trgovine i usluga, što je omogućilo porast radništva i njihovih zahtjeva. Oni su u Baru 1903. godine osnovali prvo radničko udruženje, poznatije kao Radnički savez, pod vodstvom Jovana Hajdukovića. On je nastavio organizirati radničke pokrete i u drugim gradovima: Podgorici,

⁶ M. MACMILLAN, *Mirotvorci, šest mjeseci koji su promijenili svijet*, 158 – 159.

⁷ M. MACMILLAN, *Mirotvorci, šest mjeseci koji su promijenili svijet*, 159.

⁸ Jagoš JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, Obod, Cetinje, 1947., 353.

⁹ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 354.

Nikšiću, Cetinju i Danilovgradu. Hajduković je 1904. godine na Cetinju s vojvodom Šakom Petrovićem, bliskim rođakom, ali protivnikom kneza Nikole, izradio zajedničku platformu za organiziranu djelatnost u narodu oko koje se okupio jedan broj nezadovoljnika kneževom politikom, a koji je predstavljao nukleus šireg narodnog pokreta. Njihov deklarirani cilj bilo je donošenje ustava po uzoru na susjednu Srbiju, kojim bi se zaštitila narodna prava od samovolje i autoritarizma kneza Nikole i njegove kamarile.¹⁰

Udaljavanje od ustaljene tradicije savjetovanja s istaknutim narodnim prvacima dodatno je produbilo nezadovoljstvo kneževom politikom ignoriranja tradicionalnih narodnih prava i izazvalo sukob s nekolicinom najuglednijih narodnih tribuna od kojih su neki, kao Jole Piletić i Peko Pavlović, emigrirali u Srbiju. Pored navedenih unutrašnjih problema knez Nikola suočio se s neprilikama na vanjsko-političkom planu uslijed zaokreta Rusije Srbiji, koja se nakon Majskog prevrata 1903. godine u potpunosti veže i oslanja na Petrograd. Pomicanje ruskog vanjsko-političkog klatna u pravcu Srbije, s namjerom da ona postane glavno uporište Rusije na Balkanu i brana imperijalističkim aspiracijama drugih država, posebno Austro-Ugarske, negativno se odrazilo na političke planove kneza Nikole i vodilo daljem zaoštavanju crnogorsko-srpskog dinastičkog rivalstva i odnosa dviju suverenih država. Nove okolnosti Srbiji idu na ruku da postane važan politički akter balkanskih prilika, što je neizravno dalo dodatni poticaj crnogorskim pristašama ujedinjenja sa Srbijom. Crnogorski knez optuživao je Srbiju da pomaže ujediniteljski pokret koji je izravno uperen protiv njega i crnogorskih državnih interesa te da joj Rusija pruža punu podršku u tome.¹¹

Uslijed navedenih okolnosti knez Nikola je bio prisiljen diplomatski balansirati između Rusije i Austro-Ugarske sve do početka Prvog svjetskog rata. U pokušaju da ublaži nezadovoljstvo naroda čiji je organizirani oblik sve više jačao, uz podršku iz gotovo svih društvenih slojeva, knez Nikola odlučio je 1905. godine donijeti ustav. On je u *Lučindanskoj proklamaciji* od 18. listopada 1905. naglasio da narodu daruje „izvjesna prava za sudjelovanje u narodnijem poslovima i upravi”.¹²

Crnogorska kneževina postala je ustavna, ali ne i parlamentarna monarhija. Skupštinske kompetencije bile su toliko sužene da ona nije mogla suvereno odlučivati ni po jednom važnijem političkom pitanju bez dozvole kneza. Knez

¹⁰ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 355.

¹¹ Novica RAKOČEVIĆ, *Crna Gora u prvom svjetskom ratu 1914-1918*, ITP „Unireks”, Podgorica, 1997., 19.

¹² J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 356.

Nikola i dalje je zadržao pravo imenovanja i smjenjivanja vlade i vođenja vanjske politike. Za predsjednika Ministarskog savjeta prve ustavne vlade postavio je Lazara Mijuškovića, koji je bio sklon usklađivanju kneževih interesa s interesima narodnih poslanika.¹³

Na prvim skupštinskim zasjedanjima izdiferencirale su se dvije politički suprotstavljene struje: jednu su činili pristaše kneževe politike, a drugu pripadnici narodnog pokreta skloni što čvršćim vezama sa Srbijom koji su kralju i vladi oštro zamjerali zbog skretanja s kolosijeka tradicionalnog oslonca na Rusiju i zahladnjenja odnosa sa Srbijom. Posebno ih je iritirala kneževa prijestolna besjeda u kojoj je najviše pažnje posvetio odnosima Crne Gore s Italijom i Austro-Ugarskom, dok se na odnose sa Srbijom i Rusijom samo ovlaš osvrnuo. U tome su njegovi politički protivnici u skupštini vidjeli radikalni zaokret vanjske politike i preorijentaciju u osloncu na zapadne sile. Kao argument za svoju sumnju koristili su koncesijske ugovore kneževe vlade s talijanskim kapitalističkim društvima i bečkim finansijskim kućama sklopljene pod vrlo nepovoljnim uvjetima za državu.¹⁴

Na političku polarizaciju u Crnoj Gori osobito su utjecale aktivnosti crnogorske sveučilišne mladeži koja se školovala u Beogradu. Oni su išli toliko daleko da su optužili kneza Nikolu i crnogorsku vladu za potpunu nesposobnost u vršenju državnih poslova i zaštiti narodnih interesa, što su i objavili kada je donesen ustav u jednoj izjavi pod naslovom „Riječ crnogorske univerzitetske omladine“. Njihove aktivnosti zdušno su podržali politički krugovi u Beogradu i potrudili se da izjava bude objavljena u svim beogradskim, pa i u nekim drugim južnoslavenskim novinama te kao brošura bude progurana u Crnu Goru. Svoju ogorčenost knezom i vladom pripadnici crnogorske sveučilišne mladeži iskazali su i u svojoj drugoj izjavi identično naslovljenoj i objavljenoj u Beogradu 7. travnja 1906. godine.¹⁵

Ovakvo djelovanje crnogorskih studenata u Beogradu vlada i knez Nikola doživjeli su kao akte veleizdaje potaknute i potpomognute od strane predstavnika službene srpske politike, čiji je krajnji cilj bilo potkopavanje crnogorske suverenosti i detronizacija dinastije Petrović-Njegoš. Mijuškovićeve vlada je zatim podigla optužbu protiv šesnaestorice potpisnika izjave. No, kako su studenti dobili neočekivano veliku podršku u narodu, predvođenim skupštinskim poslanicima i protivnicima crnogorskog kneza, službena vlast shvatila je da je

¹³ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 357.

¹⁴ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 358.

¹⁵ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 359.

napravila pogrešan korak kojim je sebe izložila još većim i sinkroniziranijim napadima. Usprkos namjeri vlade da kroz sudski postupak dokaže da se radi o „velikosrpskoj zavjeri” i kovanju plana pripojavanja Crne Gore Srbiji u čiju je svrhu upregnuta crnogorska studentska mladež, sud nije uspio do kraja izvesti dokazni postupak, pa je na knežev zahtjev oslobodio omladince dalje istrage. Takav ishod suđenja predstavljao je moralni poraz službene vladine politike pred crnogorskom, ali i inozemnom javnošću.¹⁶

Politička polariziranost u Crnoj Gori nastavila se kroz djelovanje dviju političkih stranaka: Narodne stranke, poznate i pod imenom Klubaši, koju su činili skupštinski protivnici kneza Nikole, i Prave narodne stranke, poznatije kao Pravaši, sastavljene od kneževih pristaša i konzervativnih političkih krugova bliskih cetinjskom dvoru, na čelu s Lazarom Mijuškovićem. Klubaše je predvodio Andrija Radović koji će kasnije preuzeti istaknutu bjelašku ulogu kao jedan od najpoznatijih zagovaratelja bezuvjetnog ujedinjenja Crne Gore i Srbije. Aktivnost crnogorskih studenata nije posustajala, pa su skovali novu zavjeru protiv kneza Nikole 1907. godine, poznatiju pod imenom „Bombaška afera”. U namjeri da izvrše atentat na kneza zavjerenici su ilegalno prebacili šesnaest bombi iz Beograda u Kotor. Ali, zavjerenički plan je propao, a njegovi planeri su procesuirani, od kojih je trideset i jedna osoba izvedena pred „Knjaževski sud za suđenje anarhističkih zločina”, a dvadeset jednoj se sudilo u odsustvu. Tijekom pretresa ni jedan osuđeni nije priznao namjeru o ubojstvu crnogorskog suverena, niti da su bombe nabavljene preko službenih kanala u Srbiji. Izrečenom presudom šestorica optuženih osuđena su na smrt, trojica na doživotnu robiju, trideset osmorica na zatvorske kazne od dvije do dvadeset godina, dvojica su oslobođena zbog nedostatka dokaza, a samo je jedna osoba proglašena nevinom. Pod pritiskom javnosti, velikim negodovanjem u mnogim južnoslavenskim novinama, diplomatskom akcijom i savjetima iz Rusije knez Nikola je dvojici osuđenih na smrt zamijenio najstrožu kaznu doživotnom robijom.¹⁷

Ovaj je slučaj još više produbio jaz između službenih organa Crne Gore i Srbije. Uslijedile su žestoke optužbe s obje strane. Crnogorski uglednici optuživali su velikosrpske krugove u Beogradu kao začetnike zavjere što je i tijekom sudskog procesa došlo do izražaja, pa se glavni dio optužnice „Knjaževskog suda” odnosio na službenu Srbiju. S druge strane, iz Srbije su na optužbe uzvraćali teškim uvredama upućenim knezu Nikoli, njegovoj vladi, pa čak i crnogorskom narodu.¹⁸

¹⁶ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 361.

¹⁷ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 375.

¹⁸ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 374.

Knez Nikola se u ovom razdoblju nosio s velikim problemima izvana i iznutra. Morao se suočiti još s jednom zavjerom, ovoga puta u režiji Klubaša. Oni su osnovali tajnu organizaciju, uz angažiranje određenog broja mlađih oficira, koja bi djelovala po crnogorskim kapetanijama s ciljem dizanja ustanka i detroniziranja crnogorskog suverena te dovođenja na vlast njegova sina Danila jer su vjerovali u njegov demokratski potencijal da bude ustavni vladar. No i ovaj zavjerenički pokušaj je propao, a njegovi sudionici uhapšeni su i osuđeni u poznatom „Kolašinskom procesu”, vođenom na vojnom sudu u Kolašinu.¹⁹

Kneževe nekadašnje romantičarsko-političke koncepcije i planovi o ujedinjenju „srpstva”, hranjeni tinjajućom željom da kruna treba pripasti njemu i dinastiji Petrović-Njegoš zbog velikih povijesnih zasluga i osloboditeljskih zasluga, ironijom sudbine su mu se vratili kao bumerang nerealnih ambicija. Njegovi poetski ushiti, po uzoru na svog prethodnika Petra II. Petrovića Njegoša, ali znatno ispod literarne razine ovog velikana riječi, odražavali su imperijalno snoviđenje koje je najekspresivnije izrazio u pjesmi *Onamo, 'namo, za brda ona*. Stihovima gotovo programatskog karaktera autor otkriva svoj poziv da iz pepela negdašnjeg Dušanova carstava, „na svome ognjištu”, u „svome domu”, ponovo upali iskru srpske slobode i povrati njezinu državnu slavu. U praksi bi ta misija imala posve osvajački karakter nakon čijeg bi uspjeha Nikola zasjeo na srpski tron. Njegovo donekle transcendentno „srpstvo” stalno se sudaralo s „crnogorstvom” kao životnim načelom višestoljetne crnogorske povjesnice i kasnije izazivalo nerijetke sukobe u realnom političkom životu. Takva ambiciozna vanjsko-politička koncepcija sprječavala ga je da realno sagledava nacionalne interese i radi na jačanju crnogorskog identiteta.

Kako bi se odupro velikosrpskoj propagandi, knez Nikola mislio je da će proglašenjem Crne Gore kraljevinom ojačati svoj vladarski tron i oduprijeti se sve raširenijem utjecaju Karađorđevića. Svoju ideju iznio je na svečanoj sjednici Narodne skupštine na Cetinju, koja je 15. kolovoza 1910. godine proglasila Crnu Goru za kraljevinu, a njega za kralja Nikolu I. Nakon dvije godine uslijedio je Prvi (1912.), potom i Drugi balkanski rat (1913.) u kojima je Crna Gora bila saveznica Srbije. Po njihovom okončanju intenziviran je rad na uniji dvije države koje su još 14. rujna 1912. zaključile vojnu konvenciju. To je bio jedan od zadataka tadašnje vlade Janka Vukotića koja je bila oslonjena na tzv. Radni blok koji su činili pravaši, Klubaši i predstavnici mladeži. Kralj Nikola I. podržao je rad po tom pitanju i na prijestolnoj besjedi prigodom otvaranja

¹⁹ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 383 – 385.

skupštinskog zasjedanja iznio stav o potrebi stvaranja unije dvije zemlje. Iz tih je razloga crnogorski suveren imenovao Lazara Mijuškovića da ispita mogućnosti stvaranja unije sa srpskim uglednicima u Beogradu. Poduzimanje početnih koraka pozdravio je ruski poslanik Hartvig, na čiji je prijedlog srbijanska vlada predložila Crnoj Gori da prva ponudi model sklapanja unije. Kralj Nikola I. prihvatio je prijedlog i uputio pismo kralju Petru u kojem naveo da bi se njih dvojica najbolje odužila narodu ako postave temelje jednog sporazumnog rada i izrazio potrebu da se što prije sastanu izaslanici dvije države i razrade plan ujedinjenja. Službena Srbija je načelno prihvatila ponudu, ali je odgađala traženi sastanak izaslanika dvije vlade jer je uzela u obzir probleme koji će se pojaviti zbog rivalstva dviju dinastija i drugih nesporazuma na relaciji Cetinje – Beograd. Ni kralju Nikoli I. nije se žurilo unatoč njegovoj iskazanoj želji i verbalnim istupima jer se bojao da bi postignutim jedinstvom otvorio prostor jačoj penetraciji i utjecaju velikosrpskih krugova koji su bili tijesno povezani s njegovim protivnicima u zemlji, osobito mladeži i pojedinim članovima Kluba Narodne stranke. U međuvremenu je izbio Prvi svjetski rat što je u pripremnj fazi pregovora omelo daljnji rad na sklapanju unije.²⁰

Srpski politički krugovi počeli su aktivno raditi na eliminaciji kraljevine Crne Gore i brisanja njezine „crnogorske nacionalne posebnosti” od 1914. do 1918. godine. Za taj cilj nisu birali sredstva: od potkopavanja crnogorske vojne moći, pritisaka na pojedine visoke crnogorske vojne uglednike (crnogorski general-brigadir Jovo Bećir je u listopadu 1914. godine demonstrativno napustio dužnost delegata Crne Gore pri Vrhovnoj komandi vojske Srbije jer je na njega „vršen pritisak da se pridruži usmjeravanju vojske i ubrza potpuno prisajedinjenje Crne Gore Srbiji”), osnivanje posebne organizacijske jedinice Crnogorski odsjek unutar Ministarstva inostranih djela sa zadatkom da radi na pripojavanju Crne Gore Srbiji, do vrbovanja i pridobivanja pojedinih Crnogoraca za „srpsku stvar”.²¹

Položaj Crne Gore dodatno je ugrožavala činjenica da su se od siječnja 1916. godine kralj Nikola I. i crnogorska vlada nalazili u izbjeglištvu u Francuskoj. Oni su morali pod otežanim okolnostima voditi bitku za očuvanje crnogorske državne i nacionalne nezavisnosti tijekom i nakon završetka rata. Suočen s planom savezničkih sila da se nakon uspješno okončanog rata Crna Gora pripoji Srbiji, crnogorski kralj je u jednom memorandumu iz ožujka 1916. godine

²⁰ J. JOVANOVIĆ, *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti*, 409 – 410.

²¹ Mijat ŠUKOVIĆ, *Izabrana djela, Tom 1, Novovjekovna država Crna Gora: stvaranje i razvoj*, CID, Podgorica, 2006., 361 – 366.

zatražio da „nezavisnost i samostalnost crnogorskog političkog života moraju biti obnovljeni i postavljeni izvan svake slučajnosti i opasnosti” te da velike sile moraju garantirati njezinu teritorijalnu i političku nezavisnost.²²

Srpska vlada ubrzo je osnovala i Privremeni odbor za ujedinjenje Srbije i Crne Gore sa sjedištem na otoku Krfu. Ovo tijelo bilo je sastavljeno od crnogorskih državljana u službi srpske vlade, a na njegovu čelu nalazio se bivši crnogorski ministar pravde Janko Spasojević. Novčana sredstva za rad Odbora omogućila je Pašićeva vlada.²³ Odbor je 8. prosinca 1916. objavio program čiji je cilj da „brzim ujedinjenjem” dvije države, pod imenom Nova Srbija, formira „srpski Pijemont” koji će okupiti cio srpski narod u jedinstvenoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca.²⁴

Predsjednik srpske vlade Nikola Pašić je krajem prosinca 1916. godine napisao opsežan memoar o crnogorskom pitanju u kojemu je iznio i razradio ideju o osnivanju Crnogorskog odbora za ujedinjenje, koji bi kao mobilnije tijelo efikasnije djelovao od Privremenog odbora. Na osnivačkoj skupštini, održanoj 18. veljače i 4. ožujka 1917. godine u Parizu, za predsjednika Odbora izabran je Andrija Radović, koji je prethodno na Pašićev nagovor podnio ostavku na mjesto predsjednika crnogorske vlade s formalnim obrazloženjem da kralj Nikola I. nije htio prihvatiti njegov memorandum o svesrpskom i jugoslavenskom ujedinjenju. Za članove odbora izabrani su: Pero Vučković, bivši crnogorski ministar prosvjete, Danilo Gatalo, bivši vojni ministar, Janko Spasojević, bivši ministar pravde, i Miloš Ivanović, član Oblasnog suda. Ovakav sastav Odbora je pred javnošću trebao pokazati kako se radi o unutarnjoj crnogorskoj stvari te da u tome službena Srbija nema nikakvu ulogu. Glavni cilj njegova djelovanja bili su diskreditacija i uklanjanje crnogorskog kralja, kao najveće prepreke svesrpskom i jugoslavenskom ujedinjenju. Oni su ga optuživali za izdaju i sumnjive odnose s Austro-Ugarskom. Kralju Nikoli I. je po njima navodno odgovaralo protivljenje Beča ujedinjenju srpskih zemalja zbog njegovi tajnih planova o stvaranju „velike Crne Gore”, koji su pak odgovarali austro-ugarskim interesima. Preko svojih novina *Ujedinjenje* članovi Odbora iznosili su stavove da Crnogorci nisu posebna nacija, već da predstavljaju samo dio srpskog naroda. Oni su isticali kako se u službenim novinama *Glas Crnogorca* čak ide dotle da se izbjegava upotreba riječi „Srbini”, „srpski” i „srpstvo”, a umjesto njih koriste se riječi „crnogorski”,

²² Živko M. ANDRIJAŠEVIĆ, *Istorija Crne Gore u 55 priča*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 2009., 148.

²³ Dimitrije Dimo VUJOVIĆ, *Ujedinjenje Crne Gore i Srbije*, Istorijski institut narodne republike Crne Gore, Titograd, 1962., 208.

²⁴ Program za ujedinjenje Srbije i Crne Gore, izdao i pogovor napisao B. Brđanin (pseudonim Janka Spasojevića), Krf, 1917., 5 – 8.

„Crnogorac” ili čak kovanica „mali narod”. Takvo negiranje pripadnosti srpskom nacionalnom korpusu i naglašavanje crnogorske nacionalne posebnosti smatrali su najobičnijim falsifikatom.²⁵

Crnogorska vlada nije se dovoljno potrudila potisnuti njihovu propagandu. Stječe se dojam da se nije ni preko svog službenih novina *Glas Crnogorca* dobro snašla u reakcijama na teške optužbe i adekvatnoj zaštiti crnogorskog nacionalnog interesa, što nas navodi na zaključak da kralj Nikola I. i njegova vlada nisu imali osmišljen ideološki koncept za oblikovanje crnogorskog nacionalnog i političkog identiteta.

Nadanja crnogorskog kralja dodatno je potkopala *Krfska deklaracija* i konačno otvorila put detronizaciji dinastije Petrović-Njegoš i nestanku nezavisne crnogorske države. Probijanje Solunskog fronta 1918. godine intenziviralo je borbu crnogorskih ustanika, komita, koji su Crnu Goru oslobodili od austro-ugarske okupacije tijekom listopada i studenoga iste godine. Nedugo potom došlo je do reokupacije Crne Gore, ali sada, ironijom sudbine, od strane saveznika. Naime, na međusavezničkoj konferenciji u Versaillesu od 7. listopada 1918. godine donesena je odluka koja je nalagala da savezničke trupe okupiraju Crnu Goru. Donesena je na inzistiranje Francuske koja je imala svoje političke interese na Balkanu te koja je dopustila srpskoj vojsci da kao okupacijska sila uđe na teritorij Crne Gore, usprkos odluci s konferencije u Versaillesu da se to ne dopusti.²⁶

Saveznici su već bili donijeli odluku da se Kraljevina Crna Gora pripoji Srbiji i da kao njezin integralni dio uđe u novu jugoslavensku državnu zajednicu. Vlada Srbije iskoristila je povoljne političke okolnosti i intenzivirala rad na pripojenju crnogorske države. Nakon određenih priprema u Podgorici je od 24. do 29. studenoga 1918. godine održana nelegalna i nelegitimna „Velika narodna skupština”, uspostavljena suprotno tada važećem ustavu Crne Gore i njezinu pravnom poretku, na kojoj je donesena odluka o ukidanju države Crne Gore, a njezin teritorij unitaristički je pripojen teritoriju države Srbije te njezin narod inkorporiran u srpski.²⁷

²⁵ „Mali narodi“, *Ujedinjenje*, broj 2, 22. 4. 1917.

²⁶ Uloga Francuske u nasilnoj aneksiji Crne Gore, dokumenti, priredio Š. Rastoder, Bar, 2000.

²⁷ M. ŠUKOVIĆ, *Izabrana djela, Tom 1, Novovjekovna država Crna Gora: stvaranje i razvoj*, 2006., 9. Povodom osnivanja Crnogorske akademije nauka i umjetnosti (CANU) u pozdravnoj riječi u ime Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) poznati povjesničar akademik Vasa Čubrilović izjavio je sljedeće o ishodištu crnogorske države i njezin vjekovnoj samostalnosti: „Socijalistička republika Crna Gora, stara istorijska zemlja izrasla iz antičke Prevalitane, srednjovekovne Duklje i Zete, novovekovne Crne Gore, izgrađuje se ...”. *Godišnjak Društva za nauku i umjetnost Crne Gore, CANU*, 1973., 96.

Odlukama „Podgoričke skupštine” crnogorska država bila je faktički ukinuta, što je nakon par dana sankcionirano u Proklamaciji regenta Aleksandra Karađorđevića od 1. prosinca 1918. kojom je proglašena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. U Proklamaciji nije bilo ni spomena o Crnoj Gori. Novonastale okolnosti ubrzale su pripreme za otpočinjanje oružanog ustanka. Njima je rukovodio bivši crnogorski ministar Jovan Plamenac. On je u studenome 1918. godine s bivšim ministrom Ristom Popovićem i komandir crnogorske vojske Petrom Lomparom osnovao Odbor za koordinaciju ustaničkih akcija na Cetinju.²⁸ Plan ustanka utvrđen je 26. prosinca 1918. godine u mjestu Bokovu u blizini Cetinja. Odlučeno je da Glavna komanda bude smještena u Kablu, također kod Cetinja, a za vojnog vođu ustanka izabran je brigadir Krsto Zrnov Popović. Ustanak je izbio na Božić 6. siječnja 1919. godine u Cetinjskom srezu. Ustanički zeleni broji su oko 1500 boraca, kojima se suprotstavilo 887 bjelaških vojnika. Ustaničke trupe opkolile su Cetinje, ali su utvrđeni bjelaši oko osam sati ujutro otvorili žestoku paljbu iz teškog artiljerijskog oružja što je izazvalo konfuziju u ustaničkim redovima. Do podneva istog dana zeleni borci bili su gotovo razbijeni.²⁹

Na brzinu provedene pripreme utjecale su na djelovanje ustaničke vojske, koja je pretrpjela više poraza u raznim sektorima. Sukobi na Cetinju definitivno su prestali 14. siječnja 1919. godine. Dio ustanika pobjegao je u Boku Kotorsku i Bar, a značajan ostatak odmetnuo se u šumu i nastavio višegodišnju gerilsku, komitsku borbu.³⁰

Pojedini od istaknutih vođa nakon sloma ustanka emigrirali su u Italiju gdje su radili na okupljanju izbjeglih Crnogoraca. U talijanskom gradu Gaeti je 1919. godine osnovan Štab crnogorskih trupa, gdje se nalazilo i sjedište crnogorske vojske u egzilu (1919. – 1921.). Nakon njezina raspuštanja zbog teškog materijalnog stanja i gubitka kakve-takve diplomatske potpore crnogorskoj vladi u egzilu od strane pojedinih zemalja, situacija je po crnogorsku stvar postala bezizgledna. Smrću kralja Nikole 1. ožujka 1921. godine u francuskom gradiću Cap d'Antibesu, gdje je u izbjeglištvu proveo svoje posljednje dane, raspršile su se zadnje višegodišnje nade o restauraciji crnogorske države.

²⁸ Zvezdan FOLIĆ, „Cetinje-ognjište crnogorske državnosti“, *Matica*, god. X, br. 37/38, Cetinje/Podgorica, 2009., 306.

²⁹ Z. FOLIĆ, „Cetinje-ognjište crnogorske državnosti“, 206.

³⁰ D. VUJOVIĆ, *Ujedinjenje Crne Gore i Srbije*, 344 – 356.

3. MEDIJSKO TRŽIŠTE U CRNOJ GORI U XIX. STOLJEĆU

Crna Gora započinje svoju, uvjetno rečeno, medijsku djelatnost 1835. godine izdavanjem književno-znanstvenog godišnjaka *Grlica*. *Grlicu* ne možemo nazvati medijem jer je riječ o godišnjaku koji je objavljivao književne priloge i prijevode, članke iz teorije književnosti te polemike iz povijesti Crne Gore.³¹ Tek 1871. godine Crna Gora dobiva prvi tjednik *Crnogorac*³² koji se bavio politikom i književnošću. Tjednik je uređivao Simo Popović, a izdavač je bio Jovan Sundečić, rodom iz Dalmacije. Ove su novine pozivale na narodno-oslobodilačku borbu protiv Turske i Austro-Ugarske, pa je ugašen već 1873. godine. Međutim, to nije zaustavilo Crnu Goru na putu k borbi za nezavisnost, pa su ove novine preimenovane u *Glas Crnogorca*. Novine je uređivao Simo Popović, a nakon njega Steva Čaturilo, Jovan Pavlović, Laza Kostić i Lazar Tomanović.³³ Velizar Sredanović u knjizi *Javnost i mediji u Crnoj Gori* tvrdi da je knez Nikola koristio *Glas Crnogorca* za širenje svojih oslobodilačkih ideja. Autor smatra da su novine zajedno s istoimenom novinskom agencijom predstavljale propagandnu mašineriju tog doba.³⁴ Spomenuti tjednik redovno je izlazio na teritoriju Crne Gore od 1873. do 1917. godine, a od 1917. do 1922. godine kralj Nikola I. izdavao je *Glas Crnogorca* u Parizu i Rimu.³⁵

Glas Crnogorca predstavljao je *mainstream* medij krajem XIX. stoljeća. U Crnoj Gori tiskane su i druge novine, ali ne možemo govoriti o njihovoj značaju i utjecaju na informiranje građana jer su izlazile u vrlo kratkom vremenskom razdoblju. Novine su uglavnom tiskane na Cetinju i u Nikšiću. Novine *Nevesinje* izlazile je od 1898. do 1899. godine kada mijenjaju naziv u *Onogošt*. U Nikšiću su od 1906. do 1907. godine objavljivane oporbene novine *Narodna misao* koje su ubrzo preuzeli pristaše kneza Nikole. Istu sudbinu doživjele su i novine *Slobodna riječ* u Podgorici, kao i novine *Ustavnost* koje su izlazile na Cetinju.³⁶

Na Cetinju su u razdoblju od 1914. do 1915. tiskani *Dnevni list* i *Dnevne novosti*. Osim toga, dva puta tjedno na Cetinju izlazi i *Cetinjski vjesnik* koji kasnije mijenja naziv u *Vjesnik*.³⁷

³¹ Mihailo MILJANIĆ, *Novinarske poduke i douke ili kako postati loš novinar*, Radio Crne Gore i Inproprex, Podgorica, 2001., 26.

³² Prve književne novine *Crnogorka* predstavljaju prilog prvom tjedniku *Crnogorc*, a od 1884. godine prerastaju u samostalne novine koje su izlazile svega godinu dana.

³³ Enciklopedija Prosveta, četvrto izdanje, 1990., 519.

³⁴ Velizar SREDANOVIĆ, *Javnost i mediji u Crnoj Gori*, Obod, Cetinje, 2007., 61.

³⁵ Dušan ĐURIĆ, *Novinarski leksikon*, YU marketing press, Beograd, 2003., 77.

³⁶ V. SREDANOVIĆ, *Javnost i mediji u Crnoj Gori*, 87.

³⁷ M. MILJANIĆ, *Novinarske poduke i douke ili kako postati loš novinar*, 28.

Početakom XX. stoljeća crnogorski tiskani mediji radili su u specifičnim okolnostima. Knez Nikola usvojio je prvi Zakon o štampi 1905. godine³⁸ i faktički uveo jednu vrstu cenzure crnogorskim medijima. Prema spomenutom Zakonu novine je moguće ugasiti ako vrijeđaju kneza-gospodara, kneginju, Vladalački dom ili ako pozivaju građane na kršenje Krivičnog zakona.³⁹ Osim toga, država je koristila medije radi promoviranja svojih ciljeva, a s oporbenim novinama oštro se obračunavala.

4. GLAS CRNOGORCA O OSNIVANJU KRALJEVINE SHS

S ciljem utvrđivanja unutrašnje politike Crne Gore i odnosa prema osnivanju Kraljevine SHS analizirali smo tjednik *Glas Crnogorca* od kolovoza 1918. do veljače 1919. godine. Ovo razdoblje odabrali smo jer je 1. prosinca osnovana Kraljevina SHS, a tijekom prosinca i siječnja u Crnoj Gori došlo je do previranja uslijed sazivanja nelegalne i nelegitimne „Podgoričke Skupštine”, što je neposredno rezultiralo Božićnim ustankom.

Analizom tjednika od kolovoza 1918. do veljače 1919. godine željeli smo ustanoviti politiku i odnos Crne Gore prema Kraljevini SHS. U spomenutom razdoblju objavljeno je svega 13 brojeva, odnosno po dva broja mjesečno. Prelazak *Glasa Crnogorca* iz tjednika u dvomjesečnik može se objasniti činjenicom da su novine izlazile u Parizu. U samom zaglavlju novina ukazano je da je *Glas Crnogorca* objavljivan u Neuilly-sur-Seine kod Pariza.

Tablica 1. Broj objavljenih izdanja

Mjesec	Broj objavljenih izdanja
Kolovoz	3
Rujan	2
Listopad	2
Studeni	2
Prosinac	2
Siječanj	2

Kao što se vidi iz tablice, *Glas Crnogorca* je u ovom razdoblju izlazio dva puta mjesečno. Izuzetak predstavlja kolovoz kada su objavljena tri broja. Analizom su obuhvaćeni brojevi od 2., 12. i 29. kolovoza, 13. i 25. rujna, 8. i 15. listopada,

³⁸ Zakon je stupio na snagu 1. veljače 1906.

³⁹ V. SREDANOVIĆ, *Javnost i mediji u Crnoj Gori*, 85.

2. i 24. studenoga, 5. i 26. prosinca te 2. i 14. siječnja. Brojevi od 8. listopada i 2. siječnja posvećeni su ukazu, odnosno obraćanju kralja Nikole I. Petrovića Njegoša crnogorskom narodu.

Glas Crnogorca objavljivan je na četiri strane sa stalnim rubrikama. Na naslovnici najčešće nalazimo ukaze kralja Nikole I. koji predstavljaju službeni dio novina, kao i dvorske i diplomatske vijesti koje su svrstane u neslužbeni dio. Ukazi se odnose na umirovljenje ministara, službene posjete kralja Nikole I., prepisku s američkim predsjednikom Woodrowom Wilsonom, ratnim izvještajima itd. *Glas Crnogorca* predstavljao je službeno glasilo Kraljevine Crne Gore i objavljivao je brojna priopćenja crnogorskog vladara. S ciljem informiranja međunarodne javnosti najvažnija od tih priopćenja prevedena su na francuski jezik. U *Glasi Crnogorca* također nalazimo stalne rubrike kao što je „Iz strane štampe“, a posljednja stranica posvećena je vijestima i novostima iz Crne Gore, kao i službenim i privatnim oglasima. U novinama se povremeno pojavljuje rubrika „Slobodna govornica“ u okviru koje čitatelji mogu objaviti reakciju na netočnu informaciju ili neistinite tvrdnje izvora. Tjednik se uglavnom objavljuje na četiri stranice, izuzev 2. kolovoza, 13. i 25. rujna, 5. i 26. prosinca i 14. siječnja kada u novinama nalazimo dvije stranice, dok se izdanje od 12. kolovoza sastoji od šest stranica, a u brojevima od 8. listopada i 2. siječnja objavljeno je obraćanje kralja Nikole I. na jednoj stranici.

U spomenutom razdoblju objavljene su 32 informacije koje se ne tiču samo osnivanja Kraljevine SHS, već predstavljaju kritiku *Krfske deklaracije*, kritiku Andrije Radovića i njegova djelovanja. Žanrovski uočavamo u *Glasi Crnogorca* priopćenja, komentare, vijesti, intervju, izvještaj, članak. Osim toga, nalazimo i tri uvjetno rečeno žanra – priopćenja, pregled tiska i pisma čitatelja.⁴⁰

Tablica 2. *Žanrovi*

Priopćenja	11
Komentar	8
Vijest	3
Izvještaj	1
Intervju	3
Članak	1
Pregled tiska	2
Pisma čitatelja	3

⁴⁰ U drugoj polovini XX. stoljeća pregled tiska i pisma čitatelja svrstavani su u žanrove.

Kao što se vidi iz tablice, najveći broj informacija objavljen je u obliku priopćenja i nepotpisanih redakcijskih komentara. S obzirom na to da je *Glas Crnogorca* predstavljao službeno glasilo Kraljevine Crne Gore, jasno je da kroz komentare crnogorska Kraljevska Vlada ili kralj Nikola I. izražavaju svoje mišljenje i daju svoj pogled na tadašnja zbivanja. Intervju, pregled tiska i članak preuzeti su iz drugih medija, a u pismima čitatelja svoj stav iznose Crnogorci koji žive u dijaspori.

Punim imenom i prezimenom potpisana su samo tri teksta,⁴¹ točnije komentar poznatog hrvatskog pravnika Hinka Hinkovića,⁴² priopćenje ruskog generala Lohvickog upućeno ministru unutrašnjih poslova Hajdukoviću,⁴³ kao i pismo čitatelja Save Dapčevića „Otvoreno pismo odboru crnogorskog Crvenog krsta, Bjut Montana“.⁴⁴ Jedno pismo čitatelja u okviru rubrike „Glas iz Amerike“ potpisano je na osnovi nacionalne pripadnosti, odnosno Crnogorac iz Amerike,⁴⁵ tako da ga ne možemo svrstati u potpisane informacije.

Informacije se baziraju na različitim izvorima.

Tablica 3. *Izvori*

Službeni izvor	10
Neslužbeni	1
Sekundarni	12
Anonimni	1
Nije iskazan	8

Kao što se vidi iz tablice, najveći broj informacija preuzet je iz drugih medija (12), zatim slijede službeni izvori (10). Priopćenja, kao i izvještaji baziraju se na službenim izvorima informacija, dok su članak i tri intervju preuzeti iz sekundarnih izvora, odnosno iz stranog tiska. U nepotpisanim redakcijskim komentarima najčešće ne nalazimo izvore, što je u skladu s profesionalnim standardima.

U ovom razdoblju dvanaest informacija našle su se na naslovnici. To su uglavnom ukazi kralja Nikole I. kojim se dužnosti razrješava Janko Spasojević, umirovljuje Andrija Radović, zatim kratke vijesti o osnivanju Kraljevine SHS, obraćanja kralja Nikole I. svom narodu itd.

⁴¹ U potpisane tekstove nismo svrstali ukaze kralja Nikole I. Petrovića Njegoša.

⁴² „Protiv Krfske deklaracije“, *Glas Crnogorca*, br. 59, 24. 11. 1918.

⁴³ *Glas Crnogorca*, br. 55, 25. 9. 1918.

⁴⁴ „Otvoreno pismo odboru Crnogorskog Crvenog Krsta, Bjut Montana“, *Glas Crnogorca*, br. 59, 24. 11. 1918.

⁴⁵ *Glas Crnogorca*, br. 58, 2. 11. 1918.

Crna Gora se tijekom 1918. i 1919. godine nalazila u teškom položaju jer je započela borbu za očuvanje svog suvereniteta. Tom pitanju i problemu posvećeni su gotovo svi brojevi *Glasa Crnogorca*.

Tablica 4. *Teme u „Glasi Crnogorca”*

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca	13
Očuvanje crnogorskog suvereniteta ⁴⁶	11
Kraljevina SHS + očuvanje crnogorskog suvereniteta	2
„Podgorička Skupština” i protesti u Crnoj Gori	6

Crna Gora je u potpunosti podržavala osnivanje jugoslavenske zajednice, što je vidljivo iz izvještavanja *Glasa Crnogorca*. Najveći broj informacija posvećen je osnivanju Kraljevine SHS, zatim očuvanju crnogorskog suvereniteta, kao i „Podgoričkoj Skupštini” i događanjima koja je uzrokovao taj događaj.

O odnosu kralja Nikole I. prema Kraljevini SHS najbolje svjedoči priopćenje koje je objavljeno 8. listopada 1918. godine u kojem se crnogorski vladar obraća svim Jugoslavenima. On između ostalog kaže: „Braćo, sa najvećim zanosom, radošću i oduševljenjem danas svečano izjavljujem da želim – a uvjeren sam da istu želju ima i sav moj vjerni narod u Crnoj Gori – da i naša mila Crna Gora bude sastavan dio Jugoslavije, da časno uđe u jugoslovensku zajednicu, kao što je časno i do kraja za nju ratovala i stradala. Želim, da se složimo i bratski uredimo u jugoslovensku konfederaciju, u kojoj će svak sačuvati svoja prava, svoju vjeru, uredbe i običaje, i u kojoj niko neće smjeti nametati prvijenstvo, već da svi budemo jednaki u čedrim njedrima majke Jugoslavije, te da svak bratski i složno radi na njenu napretku i veličini u društvu slobodnih i prosvijećenih naroda.”⁴⁷ Ova izjava svjedoči da kralj Nikola I. vidi Crnu Goru kao dio jugoslavenske zajednice, ali isključivo kao ravnopravnog člana u konfederaciji.

Tjednik *Glas Crnogorca* dosta je pažnje posvetio jugoslavenskoj konfederaciji, ali pitanje očuvanja crnogorskog suvereniteta bilo je od presudnog značaja za postojanje države, stoga u svakom broju nalazimo informaciju o spomenutom problemu. Bivši ministar Andrija Radović odigrao je ključnu ulogu u pripajanju Crne Gore Srbiji i iz tog razloga se njegovo ime često spominje u novinama. U tjedniku od 2. kolovoza 1918. godine u rubrici „Naši u Americi” nalazimo informaciju o tome kako Andrija Radović sa svojom organizacijom *Ujedinjenje*

⁴⁶ Ovdje smo svrstali informacije koje se izravno ili neizravno tiču očuvanja crnogorskog identiteta. To znači da smo obuhvatili i kritiku Andrije Radovića i djelovanje novina *Ujedinjenje*.

⁴⁷ *Glas Crnogorca*, br. 56, 8.10. 1918.

širi neistinite informacije o *Glasi Crnogorca*, nazivajući ih „oni iz Neji”. On postavlja pitanje čiji je tjednik *Glas Crnogorca* i širi dezinformacije da navodno novine više ne izlaze. *Glas Crnogorca* kao protuargument navodi da imaju 750 pretplatnika. Prezime Radović figurira i u narednim brojevima tjednika. Izdanje od 12. kolovoza faktički je u potpunosti posvećeno Radoviću. Tako na naslovnici u okviru službenog dijela, osim razrješenja Radovića s dužnosti ministra, nalazimo rješenje u kojem se Radović zajedno sa svojim istomišljenicima optužuje da potkopava suverenitet Crne Gore. Andrija Radović je s Jankom Spasojevićem, Danilom Gatom, Jovanom Đuraškovićem i Milošem Ivanovićem osnovao Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje. Spomenuta grupa optužuje se da je u svojim novinama *Ujedinjenje* objavila Deklaraciju koja predstavlja napad na suverena prava Crne Gore i bavi se propagandom u želji da nametne Crnogorcima prihvaćanje spomenutog dokumenta. Na takav način Radović, Spasojević, Gatalo, Đurašković i Ivanović prekršili su članke 88., 89. i 90. Krivičnog zakonika i bili optuženi za veleizdaju. Ova informacija objavljena i na francuskom jeziku radi informiranja međunarodne javnosti. U istom broju nalazimo komentar u kojem autor objašnjava djelovanje Radovića i njegove, kako ih naziva, Crne bande. Ovaj komentar preveden je na francuski jezik. „Sa moralne tačke gledišta, Crna Banda a naročito šef joj Andrija Radović, jeste personifikacija svega najnevaljalijega što je u opšte ikad postojalo u ma kojem društvu.”⁴⁸ U *Glasi Crnogorca* od 25. rujna u tekstu „Klevetnici – kukavice”⁴⁹ autor svrstava Radovića u „prodane tipove”. „Kleveta, najodvratnija, prema svemu što je crnogorsko, bila je jedan od načina, kojim se išlo za nasilničkim uništenjem Crne Gore. Klevetan je kralj, dinastija, vojska, narod, vlada bez izuzetka, bilo javno bilo tajno... Klevetalo se ili direktno, ili u javnosti preko prodanih tipova, kao što su Mićun Pavićević, A. Radović, Stevo Bogdanović, i.t.d.”⁵⁰ U 13 izdanja nalazimo devet informacija u kojima se kritizira djelovanje Radovića, što nam svjedoči o važnosti ove teme.

U ovom razdoblju pored kritike upućene Radoviću nalazimo kritiku izjave predsjednika Vlade Kraljevine Srbije, kao i kritiku *Krfske deklaracije* u šest informacija. U *Glasi Crnogorca* od 15. studenoga objavljen je komentar na izjavu predsjednika Vlade Kraljevine Srbije Nikole Pašića. Pašić je rekao: „Vlada Kraljevine Srbije riješena je da ostane na stanovištu *Krfske deklaracije*. Ona nikad nije vodila, niti namjerava voditi, imperialističku politiku, jer srpski demokratski narod založio je sve, da bi se oslobodio imperalizma austrougarskoga. Srpski

⁴⁸ *Glas Crnogorca*, br. 52, 12. 8. 1918.

⁴⁹ Tekst je objavljen 25. rujna 1918. godine.

⁵⁰ „Klevetnici-kukavice“, *Glas Crnogorca*, br. 55, 25. 9. 1918.

narod neće nikad željeti da postigne jedan predominantan položaj u budućoj kraljevini srpsko-hrvatsko-slovenačkoj.”⁵¹ U nepotpisanom komentaru autor ocjenjuje ovu izjavu kao proturječnu jer *Krfska deklaracija* i pravo na slobodno opredjeljenje su dva kontradiktorna pojma. „Mogu li se ispovjedati ovako bratski-širokogrudna, ovako slobodoumna načela, kao što su izložena u londonskoj izjavi g. predsjednika vlade Kraljevine Srbije, a istovremeno ostati i dalje na stanovištu *Krfske deklaracije*, koja, u svojoj suštini, jeste očigledna protivnost tijem načelima?”⁵² U istom broju nalazimo tekst „Nove izmišljotine i klevete” koji je posvećen novim lažima koje plasira Radović preko novina *Ujedinjenje*. U sljedećem broju Radoviću je upućena kritika od strane čitatelja Save Dapčevića. U tekstu „Otvoreno pismo odboru crnogorskog crvenog krsta, Bjut Montana” Dapčević navodi dva primjera kojim pokazuje da je Crna Gora pobijedila laži. On tvrdi da je Amerika priznala crnogorski suverenitet kada je američki predsjednik Woodrow Wilson primio crnogorskog ministra Antu Gvozdenovića. Drugi primjer odnosi se na proslavu pobjede nad neprijateljem u Parizu. Crnogorska delegacija sudjelovala je u svečanosti i nosila crnogorske zastave. On optužuje Andriju Radovića da je uz nekolicinu svojih prijatelja izdao Crnu Goru u zamjenu za srpsku putovnicu i novac. Autor veliča predsjednika Jugoslavenskog Narodnog Vijeća u Zagrebu Antona Korošeca koji je prema njegovim riječima zadao posljednji i smrtni udarac *Krfskoj deklaraciji*.⁵³

Najveći broj informacija posvećenih Kraljevini SHS nalazimo u izdanju br. 59 od 24. studenoga 1918. godine. To su „Vilzonska Jugoslavija – volja narodna – iznad svega!”, „O jugoslovenskoj konferenciju u Ženevi”, „Protiv *Krfske deklaracije*”, „Antun Korošec”, „Rezolucija jugoslovenskih federalista u Švajcarskoj” i „Otvoreno pismo odboru crnogorskog Crvenog krsta, Bjut Montana”. U svakoj od navedenih informacija veliča se Kraljevina SHS, kao i zasluge Antona Korošeca u procesu nastajanja jugoslavenske konfederacije. U prvom broju nakon osnivanja Kraljevine SHS, točnije 5. prosinca, ne nalazimo ni jednu informaciju posvećenu osnivanju nove kraljevine, ali u rubrici „Iz strane štampe” možemo pročitati kritiku *Krfske deklaracije*, kao i informacije o „Podgoričkoj Skupštini”.⁵⁴

Krfska deklaracija je predmet kritike i od strane čitatelja u rubrici „Glas iz Amerike”. Autor kritizira spomenuti dokument i za sadašnju situaciju krivi

⁵¹ *Glas Crnogorca*, br. 57, 15. 10. 1918.

⁵² *Glas Crnogorca*, br. 57, 15. 10. 1918.

⁵³ „Antun Korošec-Narodni prvak braće Slovenaca, predsjednik Jugoslovenskog Narodnog vijeća u Zagrebu”, *Glas Crnogorca*, br. 59, 24. 11. 1918.

⁵⁴ *Glas Crnogorca*, br. 60, 5. 12. 1918.

samo jednog čovjeka koji je kupljen za pola milijuna. On poručuje Srbima da Crnogorci neće pristati na ropstvo i da su spremni život dati za crnogorsku dinastiju.⁵⁵ *Krfsku deklaraciju* kritizirao je i poznati pravnik Hinko Hinković koji se zalaže za ravnopravnost svih naroda u jugoslavenskoj konfederaciji. Hinković izjavljuje da ne treba voditi računa o *Krfskoj deklaraciji* koju je prekršio jedan potpisnik. Prema njegovu mišljenju, narod će odlučiti o sudbini jugoslavenske konfederacije.⁵⁶ Kritiku *Krfske deklaracije* nalazimo u rubrici „Iz strane štampe“. Naime, *Glas Crnogorca* citira časopis *Annales des Nationales* u kojem se objašnjava da je ova deklaracija izazvala pomutnju među Jugoslavenima. Srbija želi ujedinjenje svega jugoslavenstva pod Karađorđevićima bez pristanka ostalih naroda. Autor ističe da Srbija zapravo želi proširiti državu i dobiti izlaz na more.⁵⁷

Na naslovnici *Glasa Crnogorca* od 26. prosinca 1918. godine nalazimo priopćenje Kraljevske vlade u kojem su objašnjena događanja u Crnoj Gori koja se tiču Podgoričke Skupštine. Srbijanske trupe u Crnoj Gori sazvale su Skupštinu i donijele odluku o pripojenju Crne Gore Srbiji. Ova odluka je nezakonita i nije rezultat volje crnogorskih građana jer su trojica od petorice članova koji čine „Upravu zemlje“ bila osuđena za sudjelovanje u zavjeri protiv Crne Gore još 1907. godine. U istom izdanju od 26. prosinca nalazimo redakcijski komentar kojim se objašnjava stav Crne Gore po pitanju osnivanja Kraljevine SHS i pripojenja Srbiji: „Crnogorci hoće jedinstvo ne sa Srbijom, nego, kao i Srbija, sa ostalim jugoslovenskim zemljama.”⁵⁸ U narednom izdanju kralj Nikola I. obraća se svom narodu i govori o tome da Srbija u Crnoj Gori vidi protivnika, a ne brata i napominje da je Srbija zaboravila na žrtvovanja Crnogoraca tijekom 1914. i 1915. godine. On optužuje Srbiju da je okupirala Crnu Goru u želji da napravi od nje jedan ili dva srbijanska kruga kojima će upravljati.⁵⁹

U *Glasi Crnogorca* od 14. siječnja 1919. godine crnogorski vladar apelira na narod da zaustavi krvoproliće i da ne ulazi u oružane sukobe s onima koji pokušavaju preuzeti vlast u Crnoj Gori. On upućuje protest⁶⁰ predstavnicima savezničkih država na konferenciji mira u Parizu kojim informira savezničke države da je crnogorsko stanovništvo izloženo najgrubljem nasilju od strane Srbije i optužuje Srbiju da širi klevete o Crnoj Gori među savezničkim državama. Cilj Srbije je pripojenje Crne Gore svojoj zemlji, kao i onemogućavanje udjela Crne Gore kao

⁵⁵ *Glas Crnogorca*, br. 58, 2. 11. 1918.

⁵⁶ „Protiv Krfske deklaracije“, *Glas Crnogorca*, br. 59, 24. 11. 1918.

⁵⁷ *Glas Crnogorca*, br. 60, 5. 12. 1918.

⁵⁸ *Glas Crnogorca*, br. 61, 26. 12. 1918.

⁵⁹ *Glas Crnogorca*, br. 62, 2. 1. 1919.

savezničke države na konferenciji mira. Upravo iz gorenavedenih razloga kralj Nikola I. upućuje protest protiv nasilja koje se provodi nad Crnogorcima, kao i protiv falsificiranja narodne volje i pokušaja uništenja crnogorskog suvereniteta. U istom broju na naslovnici je objavljena kratka informacija u kojoj se potvrđuje da je američki predsjednik Woodrow Wilson primio pismo kralja Nikole I.⁶¹ Temi aneksije Crne Gore od strane Srbije posvećen je komentar „Gruda zemlje”, kao i tri informacije u okviru rubrike „Iz strane štampe“. Pariške novine ruskih emigranata *La Russie Nouvelle* staju na stranu Crne Gore i kritiziraju bivšeg ministra pravde Janka Spasojevića koji se služi klevetama i intrigama da bi pospješio jugoslavensko ujedinjenje. Engleske novine *Morning Post* objavljuju intervju s delegatom kraljevske Vlade u Londonu Filipom Dobrečićem. On kroz svoju izjavu također govori o nelegalnosti i nelegitimnosti Podgoričke Skupštine. Treća informacija objavljena je u njujorškom časopisu *The Outlook* koji piše o zloglasnoj kampanji koja se vodi protiv Crne Gore. Autor piše: „Svako nasilje imaće zlih posljedica na Balkanu, čiji narodi nijesu trpjeli nasilje ni Austrijsko ni Tursko, a kamo li nasilje jednoga od svojih članova.”⁶²

Na osnovi svega izloženog možemo doći do zaključka da je kralj Nikola I. koristio *Glas Crnogorca* u borbi za očuvanje crnogorskog suvereniteta. Tjednik je imao važnu ulogu u informiranju crnogorskih građana i crnogorske dijaspore, a bio je namijenjen i međunarodnoj javnosti što zaključujemo na osnovi informacija koje su objavljivane na francuskom jeziku.

ZAKLJUČAK

Na osnovi analize tjednika *Glas Crnogorca* u razdoblju od kolovoza 1918. do veljače 1919. godine ustanovili smo da su objavljene 32 informacije koje se tiču osnivanja Kraljevine SHS, Podgoričke Skupštine i kritike *Krfske deklaracije*. Iz analiziranih tekstova došli smo do zaključka da je Crna Gora ušla dobrovoljno u jugoslavensku konfederaciju, ali smo istovremeno uočili oštru podijeljenost crnogorskog društva po tom pitanju. S jedne se strane kralj Nikola I. borio protiv nezakonitog načina pripojenja Crne Gore Srbiji, dok su s druge strane njegovi politički protivnici osporavali crnogorsku individualnost i suverenitet te otvoreno radili na ukidanju crnogorske države i brisanju crnogorskog nacionalnog identiteta.

⁶⁰ Protest je potpisan od strane 527 crnogorskih građana koji se nalaze u Francuskoj.

⁶¹ *Glas Crnogorca*, br. 63, 14. 1. 1919.

⁶² *Glas Crnogorca*, br. 63, 14. 1. 1919.

U razdoblju osnivanja Kraljevine SHS Crna Gora bila je suočena s teškim problemima kako na unutrašnjem tako i na vanjsko-političkim planu, stoga je razumljivo da su novine posvetile najviše pažnje procesu osnivanja Kraljevine SHS (13), pitanju očuvanja crnogorskog suvereniteta (11 informacija), kao i Podgoričkoj Skupštini (6 tekstova). U *Glasi Crnogorca* nalazimo i šest informacija koje predstavljaju kritiku *Krfske deklaracije*.

Žanrovski dominiraju priopćenja (11 informacija) i nepotpisani redakcijski komentari (8 tekstova), iako su u ovom razdoblju objavljena i tri intervju, tri vijesti, jedan članak i jedan izvještaj. Također, u tjedniku nalazimo tri pisma čitatelja i dva pregleda tiska u okviru rubrike „Iz strane štampe“.

Tekstovi u *Glasi Crnogorca* uglavnom su nepotpisani, iako je autorsko novinarstvo nastalo u razdoblju razvoja *penni pres*, odnosno od 40-tih godina XIX. stoljeća. Izuzetak čine pisma čitatelja, kao i ukazi kralja Nikole I. Tjednik je ispoštovao profesionalne standarde izvještavanja kao što su istinitost i točnost. Novine su u okviru rubrike „Slobodna govornica“ objavljivale ispravke i trudile se da blagovremeno isprave netočnu informaciju. Je li *Glas Crnogorca* izvještavao pošteno, uravnoteženo i nepristrano? Na osnovi analize sadržaja 13 izdanja tjednika zaključili smo da u teškim vremenima, kada je postojala mogućnost da će Crna Gora nestati kao država, *Glas Crnogorca* kao službeno glasilo Kraljevine Crne Gore nije, a niti je mogao u svakoj prilici nepristrano i uravnoteženo izvještavati o svim događajima. Ni suvremeni mediji u kriznim situacijama nisu u mogućnosti u potpunosti se pridržavati spomenutih standarda. Postavlja se pitanje je li tjednik pošteno izvještavao. Svi smo svjesni da je poštenje kao profesionalni standard nedostižan ideal. U želji da poštenje postane profesionalni standard u praksi, mediji i teoretičari mijenjali su nazive, ali standard nije dostignut. Lance Bennett smatra da je poštenje primjereniji termin od objektivnosti, a *New York Times* umjesto termina poštenje koristi „fer odnos“. Kada bismo poštenje definirali kao *Washington Post* u smislu da novine ne smiju sakriti činjenice važne za razumijevanje događaja, onda bismo mogli zaključiti da je *Glas Crnogorca* ispunio spomenuti profesionalni standard.

Službena Crna Gora podržavala je osnivanje Kraljevine SHS, ali se isto tako borila za očuvanje i opstanak svoje državne tradicije i nacionalnog identiteta. Upravo zbog toga u tjedniku nalazimo kritiku *Krfske deklaracije*, kao i kritiku izjave uglednika Kraljevine Srbije i osuđivanje djelovanja ljudi koji su započeli rad na uništenju vlastite države – Crne Gore. Crna Gora platila je visoku cijenu za manipulativnu igru koju je započeo Andrija Radović sa svojim istomišljenicima. Crnogorci su ostali bez vlastite države 1918. godine, ali nakon 88 godina Crna Gora ipak je uspjela povratiti svoj suverenitet.

Nataša RUŽIĆ, Vladan LALOVIĆ

REPORTING IN *THE VOICE OF THE MONTENEGRIN* ON THE FORMATION
OF THE KINGDOM OF THE SERBS, CROATS AND SLOVENES

SUMMARY

This paper is dedicated to the foundation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The authors analyse the reporting manner in Montenegrin weekly newspaper *Glas Crnogorca* (*Voice of the Montenegrin*) on this important event in the period between August 1918 and February 1919. By analysing the contents, it was determined that Montenegro supported the unification of the South Slavs, at the same time supporting its own entry into the newly formed community on an equal footing. The majority of information found in the weekly newspaper from the period under research is dedicated to the establishment of Yugoslav Confederation, as well as the preservation of Montenegrin sovereignty. This proves the importance of this topic for Montenegro.

The readers may learn from these texts not only about the problems of the state in the internal political agenda, i.e. undermining Montenegrin sovereignty, but also about the actions of Andrija Radović, from the pages of the propaganda newspaper *Ujedinjenje* (*Unification*), that was initiated by Montenegrin Committee for National Unification.

The information published in the weekly newspaper *Glas Crnogorca* represent a special historical document that illustrates the struggle of King Nicholas I for the preservation of Montenegrin statehood and national identity.

Keywords: Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes; *Glas Crnogorca*; King Nikola; Andrija Radović; Podgorica Assembly; Corfu Declaration.

